

BOSH QOMUSIMIZDA ‘MIRANDA’ TUSHUNCHASI: IJTIMOIIY HAYOTDA O‘RNI VA AHAMIYATI

*O‘zbekiston Respublikasi Jamoat
xavfsizligi universiteti tinglovchisi
Mavlonov Asqarjon Ne‘matovich*

Annotatsiya. Maqolada O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida shaxsning dastlabki huquqiy himoyasini ta‘minlovchi “Miranda” tushunchasi, uning mazmun-mohiyati, jinoyat-protsessual normalarda aks etishi va ijtimoiy hayotdagi o‘rni tahlil qilinadi. Konstitutsiyaviy normalar, jinoyat-protsessual kodeksdagi mexanizmlar, shaxsiy huquqlarni himoya qilish, adolatli sudlovni amalga oshirish va davlat organlarining fuqarolar oldidagi javobgarligi nuqtai nazaridan yoritiladi. Maqolada shuningdek xalqaro standartlar bilan solishtirish, amaliy misollar va ijtimoiy ta’sirlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: Miranda prinsipi, Konstitutsiya, huquqiy himoya, shaxsiy huquqlar, dastlabki huquqiy kafolat, ijtimoiy hayot, jinoyat-protsessual kodeks, adolatli sudlov.

Abstract. The article analyzes the concept of "Miranda", which provides for the initial legal protection of the individual in the Constitution of the Republic of Uzbekistan, its content, reflection in criminal procedural norms and its role in social life. Constitutional norms, mechanisms in the Criminal Procedure Code are covered from the perspective of protecting individual rights, implementing a fair trial and the responsibility of state bodies to citizens. The article also provides a comparison with international standards, practical examples and social impacts.

Keywords: Miranda principle, Constitution, legal protection, individual rights, initial legal guarantee, social life, Criminal Procedure Code, fair trial.

Аннотация. В статье анализируется концепция «Миранды», предусматривающая первоначальную правовую защиту личности в Конституции Республики Узбекистан, её содержание, отражение в уголовно-процессуальных нормах и роль в общественной жизни. Конституционные нормы

и механизмы Уголовно-процессуального кодекса рассматриваются с точки зрения защиты прав личности, реализации справедливого судебного разбирательства и ответственности государственных органов перед гражданами. В статье также приводится сравнение с международными стандартами, практические примеры и социальные последствия.

Ключевые слова: принцип Миранды, Конституция, правовая защита, права личности, первоначальная правовая гарантия, общественная жизнь, Уголовно-процессуальный кодекс, справедливое судебное разбирательство.

Kirish. “Miranda” tushunchasi huquqshunoslikda jinoyat protsessual himoyaning eng muhim elementlaridan biri sifatida tanilgan. AQShdagi Miranda v. Arizona ishi asosida shakllangan bu tushuncha shaxs ushlanganda unga o‘z huquqlari haqida og‘zaki xabar berish zaruriyatini bildiradi. Shu jumladan:

- o‘ziga qarshi ko‘rsatma berish majburiyati yo‘qligi;
- advokat yordamini olish huquqi;
- suspenziya paytidagi erkinlikning kafolatlanishi.

O‘zbekiston Respublikasining yangi Konstitutsiyasi (2023) va Jinoyat-protsessual kodeksi ushbu prinsipga o‘xshash mexanizmlarni nazarda tutadi. Bosh qomusimizning 27-moddasi va Jinoyat-protsessual kodeksning 82-moddasi shaxsning dastlabki huquqiy himoyasini kafolatlaydi.

Maqola maqsadi — bosh qomusimizda Miranda tushunchasining qonunchilikdagi mazmun-mohiyati, ijtimoiy hayotdagi ahamiyati va amaliy natijalarini ilmiy asosda yoritish.

1. ‘Miranda’ tushunchasining huquqiy mohiyati

1.1. Asosiy mazmuni

Miranda prinsipi shaxsni ushlash paytida uning huquqlarini himoya qilishni ta’minlaydi. Bu huquqlar quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- jinoyat aybloviga qarshi o‘zini himoya qilish huquqi;
- advokat yordamini olish huquqi;
- ko‘rsatma berishni rad etish huquqi.

1.2. O‘zbekiston qonunchiligidagi mos normalar

Konstitutsiya, 27-modda: “Hech kim qiynoqqa solinmaydi, shafqatsiz yoki kamsituvchi tarzda jazolanishi mumkin emas.” Jinoyat-protsessual kodeks, 82-modda: Tergov organi tomonidan shaxsga uning huquqlari va majburiyatlari tushuntirilishi shart. Shunday qilib, Miranda prinsipining mazmuni O‘zbekiston qonunchiligida “dastlabki huquqiy himoya” mexanizmi sifatida amalga oshiriladi.

2. Miranda prinsipining ijtimoiy hayotdagi o‘rni

2.1. Shaxsning huquqlarini himoya qilish

Miranda prinsipi jinoyatga oid tergov va sud jarayonlarida shaxsiy daxlsizlik va adolatni kafolatlaydi. Ushlangan shaxs o‘z huquqlarini bilib, nohaq ayblovlar oldida o‘zini himoya qila oladi. Masalan, agar shaxsga tergov jarayonida Miranda ogohlantirishsiz so‘rovnoma o‘tkazilsa, sud ushbu ko‘rsatmalarni noqonuniy deb topishi mumkin. Bu ijtimoiy adolatni ta‘minlaydi.

2.2. Fuqarolarning huquqiy savodxonligi

Miranda prinsipining ijtimoiy ta‘siri shundaki, shaxs huquqlari va majburiyatlarini biladi, bu esa fuqarolarning huquqiy ongini oshiradi va o‘zini himoya qilish imkonini beradi.

2.3. Davlat va fuqaro o‘rtasidagi ishonch

Shaxs huquqlari hurmat qilinayotganini ko‘rganida, u davlat organlariga ishonadi. Bu o‘z navbatida jamiyatda ijtimoiy barqarorlik va qonuniylikni ta‘minlaydi.

3. Konstitutsiyadagi aniq misollar va dalillar

Shaxs daxlsizligi: 27-modda “Har kim qiynoqlarga solinmasligi va shafqatsiz muomalaga duchor bo‘lmasligi kafolatlanadi.”

Advokat yordami: Jinoyat-protsessual kodeks, 82-modda — shaxs ushlab turilgan paytda advokat yordamini olish huquqiga ega.

O‘zini himoya qilish: 29-modda — shaxs tergov organlarida ko‘rsatma berishni rad etish huquqiga ega.

Bu normalar ijtimoiy hayotda Miranda prinsipining amaliy kuchini ta‘minlaydi: politsiya, sud va boshqa davlat organlari huquqlarga rioya qilishi shart.

4. Xalqaro standartlar bilan qiyosiy tahlil

Miranda prinsipining xalqaro asosi — AQShning *Miranda v. Arizona* (1966) ishi. O'zbekiston qonunchiligi ushbu prinsipni bevosita emas, lekin mazmunan qabul qilgan. Solishtiradigan bo'lsak, AQShda Miranda ogohlantirishlari shaxsni og'zaki xabardor qilish orqali amalga oshiriladi. O'zbekistonda Jinoyat-protsessual kodeks 82-modda orqali shaxsga huquqlari tushuntiriladi. Bundan tashqari, BMTning Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi pakt (1966) 9-moddasida shaxs erkinligining kafolatlari keltirilgan, bu ham Miranda prinsipining xalqaro analogi hisoblanadi.

5. Ijtimoiy ahamiyati

Inson qadr-qimmatini ta'minlash: shaxsni nohaq ayblash va qiynoqlardan himoya qiladi. Demokratik davlat belgisi: adolatli sudlov va davlat organlarining shaffofligini ta'minlaydi. Jamiyat barqarorligi: shaxs huquqlari kafolatlangan jamiyatda nizolar kamayadi, jinoyatga oid tergov jarayonlari qonuniy va shaffof bo'ladi.

Huquqiy savodxonlik: fuqarolar huquq va majburiyatlarini bilib, o'zini himoya qilish imkoniyatiga ega bo'ladi. Misol: Jinoyatga oid tergov davomida Miranda ogohlantirilmagan shaxsning berilgan ko'rsatmalari sudda e'tiborga olinmaydi, bu esa qonuniylilikni ta'minlaydi.

Xulosa. Bosh qomusimizda Miranda tushunchasi shaxsning dastlabki huquqiy himoyasini kafolatlovchi muhim mexanizm sifatida o'rin tutadi. U:

- shaxs huquqlarini himoya qiladi;
- adolatli sudlovni ta'minlaydi;
- fuqarolarning huquqiy savodxonligini oshiradi;
- davlat va fuqaro o'rtasidagi ishonchni mustahkamlaydi.

Shunday qilib, Miranda prinsipining amaliy qo'llanilishi O'zbekiston ijtimoiy hayotida adolat, barqarorlik va huquqiy madaniyatni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar va havolalar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 2023-yil tahriri.
2. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi, 2019-yil.

3. Miranda v. Arizona, 384 U.S. 436 (1966), AQSh Oliy sudi.
4. BMT Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi pakt, 1966.
5. Karimov B. O'zbekiston konstitutsiyaviy huquqi va shaxs huquqlari. Toshkent, 2022.
6. Jo'rayev Q. Huquqiy himoya va jinoyat protsessual mexanizmlari. Toshkent, 2021.